

Asia Muunnelma, sitaatti, teoksen muuttaminen

Hakija A

Annettu 5.6.1990

Tiivistelmä *Teoksessa oli käytetty lähdeaineistona tiettyä teosta. Alkuperäisteosta ei ollut käytetty sitaatinomaisesti tekijänoikeuslain 14 §:ssä edellytetyllä tavalla. Alkuperäisteosta oli käytetty teosta vapaasti muuttaen, eikä kysymys ollut alkuperäisteoksen muunnelmasta, joten käyttäminen oli 4 §:n 2 momentin perusteella sallittua ilman alkuperäisteoksen tekijöiden suostumusta.*

SELOSTUS ASIASTA

Toimittaja A on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa X Oy:n julkaisemasta B:n teoksesta "Y". Lausuntopyynnön mukaan teokseen on otettu lainauksia lain ja hyvän tavan vastaisesti hakijan toimittamasta teoksesta "Q" hakijalta lupaa pyytämättä. Lainauksia on 16 sitaattia, yhteensä noin 10 sivua Q -kirjasta, mistä kertyy B:n kirjaan noin neljä sivua. Edelleen hakija katsoo tekijänoikeuttaan loukatun, koska B:n teoksen lähdeluettelossa ei mainita hakijaa teoksen "Q" toimittajana.

Lausuntopyynnön yhteydessä on tekijänoikeusneuvostolle toimitettu molemmat mainitut teokset. "Q" -teoksen alkusanat on kirjoittanut C, esipuheen D ja teoksen on toimittanut toimituskunta A, E ja F. "Q" on 195 sivun mittainen ja B:n teos "Y" lähdeluetteloineen ja hakemistoineen 468 sivun mittainen. B:n teoksen lähdeluettelossa on mainittu tärkeimpinä lähteinä 56 teosta, joiden joukossa on teos "Q" toimittajien nimiä mainitsematta.

B:n teoksen julkaisija X Oy, jolle on varattu tilaisuus vastineen antamiseen, ei ole antanut vastinetta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntoaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta säädetään tekijänoikeuslaissa (404/61). Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luojalle eli fyysiselle henkilölle. Teoksen on suojaa saadakseen oltava itsenäinen ja omaperäinen luomistyön tulos. Tekijänoikeus suojaa teoksen muotoa, mutta ei teoksen perusideaa, aihetta tai motiivivia.

Tekijänoikeuslain 7 §:n mukaan tekijänä pidetään, jollei toisin näytetä olevan, sitä, jonka nimi yleiseen tapaan pannaan teoksen kappaleeseen tai ilmaistaan saatettaessa teos yleisön saataviin.

Tekijänoikeus jakaantuu taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Taloudellisiin oikeuksiin kuuluu tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijän yksinoikeus, tietyin lain 2 luvussa säädetyin rajoituksin, määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna. Tekijä voi luovuttaa nämä taloudelliset oikeutensa toiselle. Moraalisista oikeuksista säädetään 3 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale. Pykälän 2 momentissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, taikka teoksen levittäminen sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Moraalisista oikeuksista tekijä voi luopua vain, mikäli kysymyksessä on laadultaan tai laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

Teoksen muuntelusta säädetään tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentissa. Säännöksen mukaan sillä, joka on muunnellut teosta esimerkiksi saattamalla sen muuhun kirjallisuuslajiin, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen. Muuntelu edellyttää siten alkuperäisteoksen tekijän suostumusta. Vastaavasti on säädetty 5 §:ssä, että koomateoksen toimittajalla on tekijänoikeus teosten yhdistämisellä syntyneeseen uuteen kokonaisuuteen, mutta hänen oikeutensa ei rajoita oikeutta alkuperäisiin teoksiin.

Teoksen vapaasta muuntelusta säädetään tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentissa. Jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen. Tekijänoikeuslain esitöissä todetaan seuraavaa (komiteamietintö 1953:5, s. 50):

"Asian luonnosta johtuu, että kirjallinen ja taiteellinen luomistyö yleensä saa vaikutteita samalla alalla tapahtuneesta vanhemmasta tuotannosta eikä sen vuoksi ole siitä kokonaan riippumaton. Kirjallisuuden ja taiteen suuret luomukset tietenkin vaikuttavat innoittavasti ja hedelmöittävästi. Ne yksityiskohdat, joista kirjallinen tai taiteellinen teos muodostuu, ovat melkoiselta osalta yhteisomaisuutta ja lai-

natavaraa ja ne uusiutuvat vain hitaasti. Aikalaiset ja jälkipolvet käyttävät hyväkseen olemassa olevia tyylipiirteitä, aatteita ja taiteellisia vaikutteita ja näillä on hedelmöittävä vaikutus heidän työhönsä. Tämä kaikki on täysin luonnollista eikä sille voida asettaa kieltoa. Milloin uusi teos täyttää itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset, täytyy tekijän, vaikkakin hän sitä muovaillessaan on äsken mainitussa mielessä käyttänyt hyväkseen aikaisempaa teosta, saada luomukseensa itsenäinen tekijänoikeus."

Ilman nimenomaista säännöstäkin vapaa muuntelu olisi sallittua, koska tekijänoikeus ei suoja teoksen perusideaa, aihetta tai motiivia eikä niitä ajatuksia, tutkimustyön tuloksia, toteamuksia tai tietoja, joita teoksessa esitetään.

Tekijänoikeuslain 14 §:ssä säädetään lainaus- eli sitaattioikeudeksi kutsusta tekijänoikeuden rajoituksesta. Säännöksen mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Sitatitioikeuden käyttämisen tarkoituksena voi olla teoksen arvosteleminen, selostettavan asian selvittäminen tai havainnollistaminen sitaattiesimerkein tai esimerkiksi tyylinäytteen antaminen toisesta teoksesta. Oikeuskirjallisuudessa ei ole katsottu sallituksi esimerkiksi sisällyttää omaan teokseen valikoituja otoksia toisista teoksista oman teoksen laadun parantamiseksi. Myöskään pelkät sitaattikokoelmat eivät ole hyvän tavan mukaisia. Laki ei vaadi sitaattilta lyhyttä, vaan kysymys sallittavan sitaatin pituudesta on ratkaistava kussakin yksityistapauksessa erikseen ottaen huomioon lainauksen tarkoituksen sekä lainatun osan ja koko teoksen laajuuden välisen suhteen. Sitatitin tulee antaa oikea kuva siteerattavasta asiasta. Siteeraus ei edellytä siteerattavan teoksen tekijän suostumusta eikä siitä tarvitse maksaa korvausta. Hyvä tapa edellyttää yleensä lähde teoksen ja tekijän mainitsemista sitaatin yhteydessä.

B:n teoksessa on 16 eri kohdassa yhteensä noin neljän sivun verran käytetty selvästi lähdeaineistona teosta "Q". Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että alkuperäisteoksen osia ei ole käytetty sitaatinomaisesti tekijänoikeuslain 14 §:ssä säädetyllä tavalla. Käyttäminen ilman tekijän suostumusta ei siten perustu 14 §:ään. Sen sijaan tekijänoikeusneuvosto katsoo käyttämisen ilman tekijän suostumusta sallituksi tässä tapauksessa lain 4 §:n 2 momentin nojalla, koska alkuperäisteosta on käytetty vapaasti muuttaen. Hakijan teoksesta lainattua ovat lähinnä teoksen päähenkilön elämäntapoja ja tapahtumia koskevat erilaiset tiedot, joita tekijänoikeus ei suoja. Kysymys ei siten ole myöskään tekijän suostumusta edellyttävästä teoksen muuntelusta, josta säädetään lain 4 §:n 1 momentissa. B:n teos on uusi itsenäinen teos, joka on luotu tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla hakijan teosta vapaasti muuttaen. B:n teos ei siten loukkaa hakijan tekijänoikeutta alkuperäisteokseen.

Tekijänoikeuslain mukaan tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti valmistettaessa teoksesta kappale tai levitettäessä teosta. Laissa ei ole kuitenkaan säädetty velvollisuutta ilmoittaa tekijän nimeä silloin, kun joku teosta vapaasti muuttaen luo uuden itsenäisen teoksen. Eri asia on, että julkaisutapa saattaa vaatia, että lähdeteoksen tekijä tai tekijät eli tässä tapauksessa teoksen kolme toimittajaa mainitaan teoksen nimen yhteydessä. Tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on kuitenkin antaa lausuntoja vain tekijänoikeudellisten säännösten soveltamisesta. Tekijänoikeudellista velvollisuutta tekijöiden mainitsemiseen lähdeluettelossa ei nyt esillä olevassa tapauksessa ole, eikä hakijan tekijänoikeutta loukata, vaikka B:n teoksen lähdeluettelossa on jätetty "Q" -teoksen toimittajien nimet mainitsematta.